

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΣ ΑΥΤΟΣ ΤΟΜΟΣ περιλαμβάνει επιλεγμένες εργασίες οι οποίες βασίστηκαν σε ομιλίες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του σεμιναρίου «Ψυχο...παιδιά». Το Σεμινάριο «Ψυχο...παιδιά» άρχισε το φθινόπωρο του ακαδημαϊκού έτους 2006-2007, με βασικό στόχο να φέρει το Πανεπιστήμιο, ως εκπαιδευτικό ίδρυμα, και τον κλάδο Σχολικής Ψυχολογίας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας σε στενότερη επαφή και άμεση επικοινωνία με την κοινότητα και, συγκεκριμένα, με δύο από τα κεντρικά της στοιχεία: το σχολείο –με τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων– και την οικογένεια –με τους γονείς μαθητών και φοιτητών. Στο πλαίσιο αυτό αποτελεί μια προέκταση των επιστημονικών δραστηριοτήτων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σχολικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και των δραστηριοτήτων του Κέντρου Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας, το οποίο, εκτός των άλλων, έχει στόχο το σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων συμβουλευτικής παρέμβασης, σε επίπεδο συστήματος, στη σχολική και στην ευρύτερη κοινότητα του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Από το πρώτο κιόλας έτος (2006-2007) διεξαγωγής του σεμιναρίου, το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών, των γονέων και των αποφοίτων πανεπιστημιακών Τμημάτων Ψυχολογίας υπήρξε έντονο, και αυτό οδήγησε στην επανάληψή του και κατά το επόμενο ακαδημαϊκό έτος 2007-2008. Το σεμινάριο συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με την ίδια επιτυχή έκβαση που είχε και κατά το πρώτο έτος της διεξαγωγής του. Με την ολοκλήρωση των δύο πρώτων ετών διαλέξεων πάνω σε επίκαιρα θέματα, τα οποία ανταποκρίνονται σε πολλούς από τους προβληματισμούς των εκπαιδευτικών και των γονέων, συγκεντρώθηκαν εργασίες που βασίζονται στη σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία και σε ευρήματα ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα. Από αυτό το υλικό, μετά από επιλογή, αποφασίσαμε να εκδώσουμε τον παρόντα συλλογικό τόμο.

Ο παρών τόμος περιλαμβάνει δεκαεπτά (17) κεφάλαια, τα οποία απαρτίζουν τρεις θεματικές ενότητες.

Η πρώτη ενότητα «Οικογένεια» πραγματεύεται θέματα σχετικά με την οικογένεια και, ειδικότερα, με το ρόλο της στην ανάπτυξη παιδιών και εφήβων.

Στο πρώτο κεφάλαιο της ενότητας, με τίτλο «Ο μετασχηματισμός της ελληνικής οικογένειας», ο Δημήτριος Γεώργας απαντά σε ερωτήματα όπως: κατά πόσο έχει μετασχηματιστεί η οικογένεια από το εκτεταμένο σε ένα πυρηνικό σχήμα, ποιες είναι οι ομοιότητες της ελληνικής οικογένειας με τις οικογένειες σε άλλες χώρες και, αντίθετα, σε ποιες διαστάσεις της είναι μοναδική η δομή και η λειτουργία της ελληνικής οικογένειας. Με βάση μια πληθώρα δεδομένων από εμπειρικές έρευνες που εκπόνησε σχετικά με τις οικογενειακές αξίες, τη συναισθηματική επαφή, την αλληλεπίδραση και επικοινωνία με συγγενείς, ο συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ελληνική οικογένεια είναι ένα μεταβαλλόμενο σύστημα, το οποίο δομικά φαίνεται να μοιάζει με την πυρηνική οικογένεια, λειτουργικά όμως εξακολουθεί να διατηρεί βασικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας. Στο επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο «Γονική εμπλοκή και ανάπτυξη του παιδιού», ο Στέλιος Γεωργίου διερευνά εμπειρικά τη σημαντική επίδραση που ασκεί η οικογένεια και ιδιαίτερα οι γονείς στο αναπτυσσόμενο άτομο. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε δύο κεντρικές έννοιες, της γονικής εμπλοκής και του γονικού στυλ, τονίζει ότι η μελέτη της οικογενειακής επιρροής θα πρέπει συστηματικά να συνδυάζεται με τη μελέτη ατομικών χαρακτηριστικών για μια πληρέστερη κατανόηση της ανάπτυξης. Στο τρίτο κεφάλαιο, με τίτλο «Το άγχος στην οικογένεια, η γονικότητα και η γονική εμπλοκή», ο Σπύρος Τάνταρος θέτει και επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα γιατί στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια γονείς και παιδιά αντιμετωπίζουν υψηλό άγχος. Αναλύοντας μηχανισμούς με τους οποίους μεταδίδονται οι αγχώδεις διαταραχές στις οικογένειες, τις διαστάσεις του στυλ των γονέων και συγκεκριμένες γονικές συμπεριφορές που σχετίζονται θετικά ή αρνητικά με την ανάπτυξη των παιδιών, ο συγγραφέας καταλήγει στη διαπίστωση ότι μητέρες με υψηλό άγχος είναι πιθανό να έχουν παιδιά με υψηλό άγχος, ιδιαίτερα στην παιδική ηλικία. Στο κεφάλαιο με τίτλο «Τα παιδιά και η στρατηγική τους απέναντι στους γονείς», η Αναστασία Τσαμπαρλή μελετά, σε μια «διαδρομή» από τη γέννηση έως την εφηβεία, πώς τα παιδιά προσπαθούν να διατηρήσουν

μια καλή εικόνα του γονέα και την αίσθηση ότι αυτός συνεχίζει να νοιάζεται και να φροντίζει γι' αυτά, ακόμη και σε σχέσεις με ιδιαίτερες δυσκολίες. Με τη βοήθεια της μελέτης συγκεκριμένων περιπτώσεων, η συγγραφέας βοηθά τον αναγνώστη να κατανοήσει ότι τα παιδιά, αν και κατορθώνουν να απαλύνουν τα λάθη των γονέων τους και να επιβιώσουν τα ίδια μέσα από την εμπειρία μιας δύσκολης συναισθηματικά σχέσης, σε κάποιες περιπτώσεις αναπτύσσουν στρατηγικές που καταλήγουν στην ψυχολογική τους αλλοτρίωση. Στο τελευταίο κεφάλαιο της πρώτης ενότητας που είναι αφιερωμένη στην οικογένεια, με τίτλο «Διαπροσωπικές σχέσεις και επικοινωνία: η σημασία τους για την οικογένεια και για το σχολείο», η Μαρία Μαλικιώση-Λοϊζου αναλύει πώς εκπαιδευτικοί και γονείς, μέσω των θετικών διαπροσωπικών σχέσεων, μπορούν να κατανοήσουν το παιδί και τους στόχους της συμπεριφοράς του και στη συνέχεια να το βοηθήσουν να προσαρμοστεί ικανοποιητικά στις απαιτήσεις της κοινωνίας και να γίνει ευτυχισμένο. Η συγγραφέας δείχνει ότι η αποτελεσματική επικοινωνία, τόσο στις ενδοοικογενειακές σχέσεις, και κυρίως στη σχέση γονέων-παιδιών και συζύγων μεταξύ τους, όσο και στη σχέση εκπαιδευτικών-μαθητών και οικογένειας-σχολείου, αποτελεί τη βάση της ψυχικής υγείας του αναπτυσσόμενου ανθρώπου.

Η δεύτερη ενότητα, με τίτλο «Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και σχολική προσαρμογή», περιλαμβάνει έξι κεφάλαια με θέματα ανάπτυξης στη σχολική και εφηβική ηλικία, τα οποία συνδέονται, άμεσα ή έμμεσα, με την πορεία και προσαρμογή του παιδιού στο σχολείο. Το ζήτημα των κινήτρων ως μέσου που οδηγεί το μαθητή σε επιτυχήστερη μάθηση, μέσα από ποικίλες διαδρομές, περιγράφεται με τη βοήθεια των γνωστότερων θεωρητικών προσεγγίσεων της σύγχρονης βιβλιογραφίας από την Ελευθερία Γωνίδα. Κεντρικός στόχος του κεφαλαίου αυτού, που έχει τίτλο «Κίνητρα και μάθηση: ο ρόλος του σχολείου και της οικογένειας», είναι η συζήτηση των κινήτρων που μπορεί να παρέχει το οικογενειακό και το σχολικό περιβάλλον σε παιδιά και εφήβους, η σημασία της συνεργασίας εκπαιδευτικών και γονέων, καθώς και ο ρόλος του σχολικού ψυχολόγου

–μέσω προγραμμάτων ευαισθητοποίησης εκπαιδευτικών και γονέων και με τη βοήθεια ψυχολογικής συμβουλευτικής καθοδήγησης των εκπαιδευτικών– σε θέματα διαχείρισης του περιβάλλοντος της τάξης. Στη συνέχεια, στο κεφάλαιο με τίτλο «Περιγραφή και εξέλιξη της θεωρίας του προσανατολισμού στο στόχο», οι Νικόλαος Γκερτσάκης και Γεώργιος Σιδερίδης, με κεντρικές έννοιες την επίτευξη στόχων και τη διάκριση των στόχων σε στόχους επίδοσης και μάθησης, αναλύουν διεξοδικά τις βασικές θεωρίες προσανατολισμού στο στόχο που έκαναν την εμφάνισή τους μεταξύ 1980-2000. Καθώς το ενδιαφέρον των πολύ πρόσφατων προσεγγίσεων και εμπειρικών μελετών φαίνεται να επικεντρώνεται στη διάκριση σε προσωπικούς στόχους επίτευξης (που αφορούν το συγκεκριμένο άτομο) και σε δομικούς στόχους (που αφορούν το πλαίσιο της σχολικής τάξης ή μονάδας), οι συγγραφείς συζητούν διεξοδικά θέματα σχετικά με τους δομικούς στόχους και προβάλλουν το εύρημα ότι η συμφωνία προσωπικών και δομικών στόχων για μάθηση φαίνεται να συνδέεται με θετικότερα αποτελέσματα στην επίδοση από ό,τι η αντίστοιχη συμφωνία προσωπικών και δομικών στόχων για επίδοση. Έτσι, εστιάζουν στο θέμα το οποίο βρίσκεται ακόμη υπό διερεύνηση στη διεθνή βιβλιογραφία και είναι η λειτουργικότητα των δομικών στόχων επίτευξης και ο ρόλος τους στην αυτορρύθμιση της συμπεριφοράς των μαθητών στο σχολείο. Στο επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο «Δεξιότητες μελέτης μαθητών με ή χωρίς αναγνωστικές δυσκολίες», η Φωτεινή Πολυχρόνη πραγματεύεται το θέμα των δεξιοτήτων μελέτης ως ικανοτήτων που συνδέονται με την πρόσκτηση, την καταγραφή, την οργάνωση, τη σύνθεση, την ανάκληση και τη χρήση των πληροφοριών στο πλαίσιο του προβληματισμού για αποτελεσματική μελέτη των σχολικών αντικειμένων και για αντιμετώπιση των δυσκολιών κατανόησης μέσω του σχεδιασμού και της εφαρμογής υποστηρικτικών προγραμμάτων. Με άξονα τις έννοιες της αυτορρύθμισης και της μεταγνώσης, η συγγραφέας συζητά διεξοδικά την ερευνητική διαπίστωση ότι τα παιδιά με αναγνωστικές δυσκολίες είναι μάλλον «παθητικοί» αναγνώστες ή αντίθετα ενεργοί αναποτελεσματικοί αναγνώστες, στοιχείο που συσχετίζεται με ελ-

λείμματα στην επεξεργασία των πληροφοριών, με μειωμένα κίνητρα και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Στη συνέχεια οι Διομήδης Μαρκουλής και Όλγα Φωτακοπούλου, στο κεφάλαιο με τίτλο «Η ανάπτυξη της κοινωνικο-ηθικής σκέψης από την προσχολική στην εφηβική ηλικία: η γνωστικο-εξελικτική ερμηνεία», αναλύουν διεξοδικά τις εξελικτικές φάσεις της ηθικής κρίσης των παιδιών κατά Piaget και κατά Kohlberg, και επισημαίνοντας τη σημασία των συναισθημάτων, και κυρίως του συναισθήματος της ενσυναίσθησης, προβαίνουν σε μια συνολική αξιολόγηση της συμβολής της θεωρίας του Kohlberg στη μελέτη της ηθικής ανάπτυξης. Στο κεφάλαιο με τίτλο «Εφηβεία: μετάβαση από την παιδικότητα στην ενηλικίωση» ο Νικήτας Πολεμικός αναλύει τη θέση ότι η μεταβατική φάση της εφηβείας, μέσα από τις αλλαγές που επιφέρει στον αναπτυσσόμενο άνθρωπο αλλά και τις δυσκολίες και τους κινδύνους που συνεπάγεται, συμβάλλει στο να αποκτήσει ο έφηβος πολύτιμες εμπειρίες, γνώσεις και μοναδικά βιώματα. Τέλος, στο κεφάλαιο με τίτλο «Αυτοεκτίμηση: μια βασική ψυχολογική ανάγκη;», η Αγγελική Λεονταρή ασχολείται με το θέμα της αυτοεκτίμησης και, ειδικότερα, με την αντίληψη που εδραιώθηκε στην έρευνα κατά τα τελευταία χρόνια, ότι η αυτοεκτίμηση αποτελεί πολύτιμο «εργαλείο» για την επίτευξη της ευτυχίας και της προσωπικής ολοκλήρωσης, καθώς και σημαντικό προστατευτικό παράγοντα για την αντιμετώπιση σύγχρονων ψυχοκοινωνικών προβλημάτων. Παρόλο που οι θεωρίες οι οποίες περιγράφονται στο κεφάλαιο περιέχουν διαφορετικές ή και αντιφατικές, μερικές φορές, προσεγγίσεις στην έννοια της αυτοεκτίμησης και απαντούν διαφορετικά στο ερώτημα γιατί οι άνθρωποι χρειάζονται την αυτοεκτίμηση, συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι η βαθιά κατανόηση της αυτοεκτίμησης απαιτεί το συνυπολογισμό πολλαπλών πτυχών της, οι οποίες περιλαμβάνουν τόσο τη σταθερότητά της στο χρόνο όσο και τους παράγοντες που τη διαμορφώνουν.

Η τρίτη θεματική ενότητα, με τίτλο «Σχολείο», παρουσιάζει εφαρμοσμένα θέματα ψυχολογίας στην εκπαίδευση και ειδικότερα στη σχολική κοινότητα. Στο πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «Προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας και ευεξίας σε επίπεδο συστήματος: το σχο-

λείο που νοιάζεται και φροντίζει», η Χρυσή Χατζηχρήστου περιγράφει, με βάση τις σύγχρονες τάσεις της σχολικής ψυχολογίας, της θετικής ψυχολογίας και τις έννοιες της ψυχικής ανθεκτικότητας, της ευεξίας και της ψυχικής υγείας, τα επίπεδα πρόληψης και παρέμβασης στο σχολικό πλαίσιο μέσα από μια συστημική οπτική. Στην προσπάθεια συνδυασμού των σχετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, αντίστοιχων ερευνητικών δεδομένων και πρακτικών εφαρμογών στο σχολείο που αφορούν το ρόλο του σχολικού ψυχολόγου, η συγγραφέας παρουσιάζει το σχεδιασμό, την εφαρμογή και ενδεικτικά αποτελέσματα από την αξιολόγηση ενός παρεμβατικού προγράμματος πρωτογενούς πρόληψης, σε επίπεδο συστήματος, που έχει εφαρμοστεί για πολλά χρόνια στο σχολικό πλαίσιο. Η αξιολόγηση του προγράμματος αυτού δείχνει, μεταξύ άλλων, με ποιους τρόπους και σε ποιο βαθμό το πρόγραμμα συμβάλλει στη δημιουργία ενός θετικού κλίματος, το οποίο προάγει τη μάθηση και ενισχύει την «αίσθηση της κοινότητας» στο σχολικό περιβάλλον μέσω της συνεργασίας και της εμπλοκής όλων των μελών της. Στο επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο «Η ανάπτυξη και η εκπαίδευση των διδύμων», οι συγγραφείς Μαρία Μαρκοδημητράκη, Βασιλική Τσούρτου και Γιάννης Κουγιουμουτζάκης διαπραγματεύονται εκτενώς το θέμα της ανάπτυξης των διδύμων με βάση τα περιορισμένα ερευνητικά δεδομένα που διαθέτει η διεθνής βιβλιογραφία, από τη βρεφική ηλικία μέχρι την ενήλικη ζωή. Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου τους συζητούν ζητήματα εκπαίδευσης των διδύμων κατά την προσχολική και τη σχολική βαθμίδα εκπαίδευσης. Καθώς τα τελευταία 30 χρόνια μέσω των μεθόδων υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έχει σημειωθεί μια τεράστια αύξηση των γεννήσεων διδύμων και πολύδυμων παιδιών, οι συγγραφείς τονίζουν την ανάγκη να αποσταθεροποιηθεί η επιστημονικά αστήρικτη θέση «όπου δίδυμος και πρόβλημα», και να διαμορφωθεί μια διεπιστημονική προσέγγιση μελέτης των διδύμων η οποία δεν δίνει έμφαση στην «απόκλιση» αλλά στα διαφορετικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης τους και της προσαρμογής τους στο σχολικό πλαίσιο. Στη συνέχεια, η Αικατερίνη Γκαρή, στο κεφάλαιο με τίτλο «Ψυχοκοινωνικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά χαρισματικών παι-

διών: στερεοτυπικές αντιλήψεις και πραγματικότητες», θίγει άλλο ένα θέμα που σχετίζεται με «διαφορετικά χαρακτηριστικά και ανάγκες» στο χώρο της εκπαίδευσης, για το οποίο η διεθνής έρευνα διαθέτει επίσης σχετικά περιορισμένα αποτελέσματα, ενώ ακόμα πιο περιορισμένα στοιχεία διαθέτει η έρευνα στην Ελλάδα. Πρόκειται για τα ιδιαίτερα ψυχοκοινωνικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των παιδιών με υψηλές ικανότητες –των λεγόμενων και «χαρισματικών παιδιών»– σε συνδυασμό με τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους μαθητές αυτούς, οι οποίες υιοθετούνται από την εκπαιδευτική κοινότητα και κυρίως από εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς και φοιτητές τμημάτων που προετοιμάζονται να εργαστούν μελλοντικά στην εκπαίδευση. Στο κεφάλαιο τονίζεται η ανάγκη για τη διεξοδική μελέτη των στάσεων των ατόμων που εμπλέκονται στη μαθησιακή διαδικασία σχετικά με τα χαρισματικά παιδιά, οι οποίες, όπως φαίνεται, εμπεριέχουν μύθους και στερεοτυπικά στοιχεία, σε μια προοπτική σχεδιασμού και εφαρμογής μορφών παρέμβασης στο κεντρικό σύστημα της εκπαίδευσης, παράλληλα με το αναλυτικό πρόγραμμα της κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας. Ακολουθεί το κεφάλαιο της Εύας Γαλανάκη, με τίτλο «Η μοναξιά των παιδιών και των εφήβων», το οποίο προσεγγίζει το θέμα της μοναξιάς των παιδιών και των εφήβων ως κεντρικού βιώματος της ανθρώπινης ύπαρξης. Δίνοντας έμφαση στο πώς η κάθε ηλικία αντιλαμβάνεται τη μοναξιά και με ποιες στρατηγικές την αντιμετωπίζει, εξετάζεται ιδιαίτερα το πώς γονείς, εκπαιδευτικοί και ψυχολόγοι μπορούν να βοηθήσουν παιδιά και εφήβους να αντιμετωπίσουν τη μοναξιά και να την αξιοποιήσουν δημιουργικά στο πλαίσιο παρεμβάσεων πρόληψης και αντιμετώπισης, και λαμβάνοντας επίσης υπόψη το πώς τα ίδια θέλουν να βοηθηθούν. Στο τελευταίο κεφάλαιο της ενότητας, με τίτλο «Οι αποφάσεις των μαθητών για την επαγγελματική τους επιλογή και τη σταδιοδρομία τους», η Δέσποινα Σιδηροπούλου-Δημακάκου αναλύει τα στάδια των επαγγελματικών αποφάσεων για επαγγελματική επιλογή και σταδιοδρομία του ατόμου, τα οποία πρέπει να ακολουθήσουν οι μαθητές 15-16 ετών (προτού δηλαδή φθάσουν σε ένα επαρκές επίπεδο επαγγελματικής ανάπτυξης), και εξετάζει τους ατομικούς και εξω-

ατομικούς παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις αποφάσεις. Στη συνέχεια περιγράφει την επαγγελματική αναποφασιστικότητα ως την τάση ορισμένων ατόμων να δοκιμάζουν αβεβαιότητα στην επαγγελματική τους επιλογή σε σύγκριση με άλλα άτομα τα οποία ανταποκρίνονται με σταθερότητα στις επαγγελματικές τους αποφάσεις, εστιάζοντας στους τρόπους με τους οποίους είναι δυνατόν να τους παρασχεθεί συστηματική βοήθεια από συμβούλους επαγγελματικού προσανατολισμού σε συνεργασία με τους γονείς.

Όπως σημειώθηκε στην αρχή, το υλικό αυτού του τόμου προέρχεται από το σεμινάριο «Ψυχο...παιδιά», τους συντελεστές του οποίου επιθυμούμε να αναφέρουμε με ευγνωμοσύνη. Ευχαριστούμε θερμά τη Φωτεινή Πολυχρόνη, Λέκτορα Ψυχολογίας του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, τον Σπύρο Τάνταρο, Επίκουρο Καθηγητή Ψυχολογίας του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, την Ασημίνα Ράλλη, Λέκτορα Ψυχολογίας του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, την Κατερίνα Γκαρή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και τον Γιάννη Δημάκο, Επίκουρο Καθηγητή Ψυχολογίας του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών, για τη συνεχή και συνεπή στήριξη και άψογη οργάνωση του σεμιναρίου κατά τη διάρκεια αυτών των δύο ετών. Ευχαριστούμε, επίσης, όλους τους ομιλητές του σεμιναρίου κατά τα δύο αυτά έτη, πολλοί από τους οποίους μετακινήθηκαν από άλλες πόλεις της Ελλάδας για να πραγματοποιήσουν την ομιλία τους. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε όλους τους συναδέλφους που υπέβαλαν με μορφή επεξεργασμένου άρθρου την παρουσίασή τους, προκειμένου να συμπεριληφθεί, μετά από κρίση και επιμέλεια, στον παρόντα τόμο. Επίσης, ευχαριστούμε τους φοιτητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σχολικής Ψυχολογίας, οι οποίοι, σε συνεργασία με τους αποφοίτους του Δικτύου Σχολικής Ψυχολογίας, επέδειξαν αφοσίωση και κατέβαλαν άοκνες προσπάθειες για την άψογη διοργάνωση του σεμιναρίου και την υποστήριξή του σε δύσκολες, κάποιες φορές, οργανωτικά συνθήκες.

Ευχαριστούμε, τέλος, τον εκδοτικό οίκο «Πεδίο» και ειδικότερα το διευθυντή κ. Παύλο Παπαχριστοφίλου για την άμεση θετική ανταπόκρισή του στην έκδοση του τόμου, καθώς και τη κ. Χρύσα Ξενάκη για την πολύτιμη συνεργασία και προθυμία της κατά τη διαδικασία έκδοσης του τόμου.

Αθήνα, 2 Ιουνίου 2010

Χρυσή Χατζηχρήστου
Καθηγήτρια Σχολικής Ψυχολογίας

Ηλίας Μπεζεβέγκης
Καθηγητής Εξελικτικής Ψυχολογίας